

Jaunatnes starptautisko
programmu aģentūra

Informācija medijiem
28.11.2023.

NEET situācija jauniešiem kā ‘uzgaidāmā telpa’ vai ‘sociālais slazds’?

Lai raksturotu jauniešus, kuri nemācās un nestrādā, statistikā un politikas dokumentos tiek lietots apzīmējums NEET jauniešis, kas ir starptautiskajā praksē lietots akronīms, un ir saīsinājums no angļu valodas vārdiem “not in employment, education or training”. Šis vienlaikus ir arī viens no vispretrunīgākajiem apzīmējumiem, jo, lai gan sevī ietver daudz un dažādas situācijas, bieži vien tiek uztverts šauri un ar negatīvu konotāciju, radot pat maldīgu priekšstatu. Realitātē liela daļa jauniešu, kas nestrādā un nemācās, atrodas īsākā vai garākā pārejas posmā starp dažādiem izglītības posmiem un pakāpēm vai starp izglītības pabeigšanu un darba gaitu uzsākšanu.

Tādējādi NEET situācija ir uzskatāma par loģisku un likumsakarīgu posmu turpmākā ceļa meklējumos – tādu kā *uzgaidāmo telpu* pārejai uz kaut ko jaunu. Vienlaikus jānorāda, ka ne vienmēr šī pāreja norit vienkārši un situācija ātri atrisinās. Daudziem tā ir satraukuma pilna, ar bailēm un nedrošību par nākotni, bažām par iztiku, sava ceļa atrašanu vai pat izdzīvošanu. Ja līdzās nav atbalstoša ģimene vai kāds saprotošs padomdevējs, tad jauniešis nonāk *sociālajā slazdā*, no kura ne vienmēr var izkļūt tikai paša spēkiem.

Mūsu kā sabiedrības un līdzpilvēku pienākums ir nepieļaut jauniešu nonākšanu šādos sociālajos slazdos. Ir jāveido atbalsta sistēma un iespējas, kas aizsniedz katru NEET situācijā nonākušu jauniešu, pamanot viņa vajadzības un sniedzot tieši to atbalstu un atspēriena punktu, kas nepieciešams – sākot ar kvalitatīvu karjeras ievirzes konsultāciju, mentoringu un beidzot ar praktisku atbalstu izglītības un profesionālo izvēlu īstenošanā. Šādas iespējas lielā mērā piedāvāja Jauniešu garantija un, pateicoties tās ietvaros realizētajiem projektiem, ir redzami pirmie rezultāti.

Kas ir Jauniešu garantija?

Jauniešu garantija ir iniciatīva, kuras mērķis ir palīdzēt jauniešiem atgriezties izglītības iestādē vai iekļauties darba tirgū, mazinot jauniešu bezdarbu un uzlabojot konkurētspēju darba tirgū. Jauniešu garantija sniedz iespējas jauniešiem saņemt labu un kvalitatīvu darbu, stažēšanās, kā arī izglītības piedāvājumu, četru mēnešu laikā kopš dienas, kad jauniešis kļūst par bezdarbnieku vai pamet mācības. Latvijā Jauniešu garantijas piedāvātie atbalsta pasākumi norisinājās kopš 2014. gada. [Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra \(JSPA\)](#) ciešā sadarbībā ar pilsētu vai novadu pašvaldībām īstenoja projektu “PROTI un DARI!”, ar mērķi aktivizēt tos jauniešus, kuri nemācās, nestrādā vai neapņēmuši arodu un nav reģistrēti Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieki, sniedzot šiem jauniešiem individualizētu atbalstu, dalību pasākumos prasmju attīstīšanai, īstenojot katram jauniešim piemērotu individuālu pasākumu programmu un nodrošinot mentora atbalstu. Projekta “[PROTI un DARI!](#)” ietvaros izveidotās iestrādes un prakses pašvaldībās var kalpot par labu pamatu, lai atbalstu paplašinātu un jauniešiem ar ierobežotām iespējām būtu līdzvērtīgāka dzīves pozīcija un nākotnes izredzes.

Katra jaunieša situācija ir atšķirīga – arī atbalstam ir jābūt individualizētam un personalizētam

Projekta “PROTI un DARI!” mentore no Jūrmalas **Ilze Strēle** atzīst, ka “*stāsti, ko varam stāstīt par jauniešiem ir daudz un dažādi, jo arī jaunieši un viņu situācijas ir ļoti dažādas*”. Mūsu pieredze liecina, ka NEET situācijā, kad nepieciešams atbalsts, var likumsakarīgi vai neplānoti nokļūt gandrīz ikviens jauniešis un katram no viņiem ir sava starta pozīcija, sava sāpe, savi tuvāki un tālāki mērķi. Ir labi, ka mūsu rīcībā ir atbalsta mehānisms un instrumenti, kā jauniešiem palīdzēt un varam katram personalizēt tieši viņa situācijai piemērotāko atbalstu un individuālu programmu. Esam strādājuši ar jaunajām māmiņām, jauniešiem, kas pamatskolā ir cietuši un tādēļ ir noslēgušies, jauniešiem ar mentālās vai

Jaunatnes starptautisko
programmu aģentūra

fiziskās veselības problēmām, jauniešiem pēc ieslodzījuma, jauniešiem no Ukrainas, romu jauniešiem, kā arī jauniešiem, kas vienkārši nezina, ko vēlas darīt savā dzīvē un ir nepieciešams kopīgi atrast tieši viņu vietu.”

Viņai piekrit arī Cēsu novada jaunatnes lietu speciāliste, projekta “PROTI un DARI!” programmas vadītāja un mentore **Maija Ozoliņa**: *“Projekta īstenošanas laikā sastapos ar dažādiem jauniešiem un dažādiem viņu dzīvesstāstiem. Godīgi varu teikt – vienādu dzīvesstāstu nebija. Manā praksē ir daudz jauniešu, kuri ar projekta palīdzību mainījuši dzīvi un kļuvuši par aktīviem sabiedrības locekļiem. Jaunieši, kuri pārkāpuši pāri savām nevarēšanām un nezināšanām, pacēluši savu pašapziņu un paplašinājuši savu redzesloku. Kā nav divu vienādu jauniešu, tā nav arī divu vienādu ceļu kā no NEET situācijas iziet. Katram ir vajadzīgs kas savs, savā vietā, laikā un intensitātē.”*

Mūsdienās aizvien vairāk tiek gūta pārlicība, ka ir jāizvairās no jaunieša vainošanas pieejas kā vienīgās iespējamās. Daudz vairāk, kā arī atbildīgāk jāizvērtē apstākļi un sistēma, kas var būt ierobežojoši attiecībā pret indivīdu. Ir nepieciešamas situācijas un apstākļu izmaiņas. Piemēram, ja jaunieši nav savlaicīgi saņēmuši nepieciešamo atbalstu no ģimenes, izglītības sistēmas vai sociālo pakalpojumu jomas un, ja nav pieejami nepieciešamie resursi, tad tas drīzāk ir sistēmas disfunkciju rezultāts un šādi arī būtu uzlūkojams. Bez atbalsta jaunieši nonāk sociālo apstākļu upuru situācijā, kas ir nepieļaujami. Ir jāveido atbalsta mehānisms, lai to novērstu. Lielākoties problēmas nerodas tikai indivīdu vai sistēmas dēļ, bet tām ir daudzveidīgi cēloņi – gan individuāli, gan strukturāli. Nevajadzētu fokusēties tikai uz vienu aspektu un problēmu meklēšanu jauniešos. Protams, ka netiek noliegta arī katra jaunieša paša individuālā atbildība, un arī viņi paši to nenoliedz. Tas izpaužas, pieņemot vainas apziņu par atrašanos šajā situācijā – vai nu tāpēc, ka viņi varēja izvēlēties citus ceļus, vairāk mācīties pieņemt darbus, kas nav saistīti ar viņu izglītību un interesēm, vai arī tāpēc, ka viņi saprot, ka pašiem nav īsti tādu iespēju un resursu, lai mainītu situāciju.

Projekta “PROTI un DARI!” koordinators un mentors Rīgas valstspilsētas pašvaldībā **Andris Izinkēvičs**, raksturojot Rīgas pieredzi projekta īstenošanā, piekrītoši secina, ka *“lai arī Rīga ir liela pilsēta un iespēju ir daudz vairāk, tomēr ir daudz jauniešu, kas nonāk NEET situācijā un katram no viņiem ir savi apstākļi un savi iemesli. Kādam tas var būt apjukums par to, ko darīt, bet kādam citam smaga sociālā situācija ar nopietnām veselības problēmām un dzīves apstākļiem. Pašvaldība meklē iespējas, kā attīstīt ielu darbu ar jauniešiem, kā strādāt ar skolas priekšlaicīgas pamešanas riskiem, kā īstenot pašvaldības funkciju veikt darbu ar jaunatni efektīvāk, lai NEET situācijā nonāktu aizvien mazāks skaits jauniešu. Lielajām pilsētām, un jo sevišķi Rīgai, ir būtiski attīstīt atbalstu ne tikai jauniešu brīvā laika pavadīšanai, bet arī rast iespējas individuālam darbam ar jauniešiem NEET situācijā un dažādot atbalsta iespējas, lai jaunieši labāk iekļautos sabiedrībā un varētu pilnvērtīgi realizēt savus talantus. Katram ir vajadzīga individuāla pieeja.”*

Dažkārt jauniešiem pēc kāda izglītības posma pabeigšanas vai mācību pārtraukšanas veidojas krustceļu sajūta, kad ir pārlicība un vēlme kaut ko mācīties, bet nav skaidrības, kas tieši būtu pats piemērotākais, kurā virzienā būtu vislabāk iet un attīstīt sevi profesionāli. Jauniešu mentori un citi speciālisti norāda, ka tas ir normāli – jaunietis var pagaidām nezināt, ko vēlas darīt dzīvē. Praksē ir pierādījies, ka šajā izvēļu un izšķiršanās procesā ļoti svarīga loma ir iespēju apzināšanai, profesijas specifikas iepazīšanai un izmēģināšanai. Liela loma šajos procesos ir kvalitatīvam karjeras attīstības atbalstam, mentoringam un koučingam.

Droša vide un atbalsts iespēju meklēšanā, talantu izpaušanā un dzīves aicinājuma atrašanā ir svarīgi stūrakmeņi jauniešu tālākā izaugsmē un savas vietas atrašanā dzīvē. Citādāk ir, ja šī pārejas situācija ieilgst vai neizdodas iestāties skolā, kurā gribēts turpināt mācības, neizdodas atrast piemērotu darbu, vai ir radušies apstākļi, kuru dēļ nav iespēju turpināt mācības vai uzsākt darba gaitas. Ja sākumā šo pārejas periodu pārņem cerības par jaunu sākumu, tad jo ilgāk tas ieilgst, jo lielāka neziņa par nākotni var pārņemt – ar katru dienu cerības sāk izzust un pārņem vilšanās. Šādos brīžos jauniešos rodas iekšējā konflikta sajūta starp izsapņoto un tik ļoti gaidīto nākotni un drūmo, negatīvo pieredzi, ar ko jāsaskaras. Sastopoties ar nespēju īstenot neko no izsapņotā, vai redzot, ka iespējas izkļūt no savas situācijas ir

Jaunatnes starptautisko
programmu aģentūra

ierobežotas un nav tikai no jauniešiem pašiem atkarīgas, cerības tiek zaudētas. Ja jauniešis ir ilgstoši iestrēdzis NEET situācijā, tas bieži vien noved pie neticības sev un bailēm izmēģināt jaunas lietas, lai izvairītos no neveiksmes sajūtas un negatīvām reakcijām.

Šādos gadījumos ir ļoti būtiski nodrošināt ne tikai atbalsta pieejamību un sasniedzamību jauniešiem visos reģionos, bet arī attīstītu mentoringa tīklu. Kā stāsta mentore **Maija Ozoliņa**: *“Pieļauju, ka manas sociālā darba, jaunatnes jomas projektu un karjeras konsultanta prasmes un izglītība ir pievienotā vērtība darbā ar jauniešiem. Kā speciālists, kas strādājis ar dažādām jauniešu grupām, viegli varu saskatīt dažādas sociālās problēmas, kas jauniešiem ir izveidojušas šķēršļus un kopīgi ar jauniešiem meklēt risinājumu variantus. Jauniešiem ir nepieciešams iedot ticību sev un prasmes īstenot savus sapņus”*.

Mentore **Ilze Strēle** uzsver, ka *“augstā atsaucība no jauniešu puses rāda, ka viņi vēlas mācīties un strādāt, taču viņiem nepieciešams atbalsts un kāds, kas iedrošina. Ļoti nozīmīga projekta veiksmes atslēga mūsu gadījumā izrādījās tas, ka komandā esošie mentori un programmas vadītāji ir cilvēki, kas darbojas ne tikai sociālajā jomā, bet ir pieredzējuši uzņēmējdarbībā, NVO darbībā, ir ar plašu darba pieredzi un kontaktiem visdažādākajās jomās. Ne vienmēr viss izdodas ar pirmo reizi, dažkārt jaunieši kļūdās savās sākotnējās izvēlēs, tāpēc ne mazāk svarīga ir pozitīva attieksme pret kļūdīšanos, un otro, un arī trešo iespēju un mēģinājumu veicināšana.”*

Projekta “PROTI un DARI!” koordinators un mentors Rīgas valstspilsētas pašvaldībā **Andris Izinkēvičs** atzīst: *“Jauniešiem ir jābūt iespējai mēģināt vēlreiz, ja viņi ir kļūdījušies vai pirmā izvēle nav izdevusies ar pirmo mēģinājumu. Ļoti bieži jaunieši, atgriežoties formālajā vai neformālajā izglītībā, ir motivēti sasniegt vairāk nekā viņi bija darījuši iepriekš, tādējādi daudz vairāk novērtējot otro iespēju. Ikviens jauniešis ir otrās iespējas vērts, jo daudzi kopš tā laika ir vairāk nobrieduši un labāk apzinās gan savas intereses, gan ir gatavi pilnvērtīgāk izmantot izglītības iespējas.”*

Jāturpina pilnveidot dažāda veida atbalsta mehānismus gan lokālā, gan nacionālā līmenī

Lai arī darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām ar katru gadu notiek arvien aktīvāk, tomēr pilnvērtīga jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušana ir vidēja un ilgtermiņa jautājums. Pieejamība un piekļūstamība pakalpojumiem un mācīšanās iespējām ir kļuvusi par izaicinājumu kā pilsētu tā lauku jauniešiem. Sevišķi to izjūt jaunieši no attālākiem lauku reģioniem, kuriem ir apgrūtināta mobilitāte un dažādi ģeogrāfiskie šķēršļi. Būtisku jauniešu grupu ar ierobežotām iespējām veido jaunieši ar veselības problēmām, kādām hroniskām vai smagām saslimšanām, psihiatriskiem traucējumiem, kā arī jaunieši, kuriem ir atkarības problēmas. Ļoti bieži NEET situācijā nonāk jaunas meitenes un sievietes, kurām ir jāuzņemas aprūpes pienākumi par saviem bērniem vai citiem tuviniekiem. Šādos gadījumos svarīgi, lai jaunieši nekļūtu par savu situāciju kļīnkiem un būtu iespējams pārvarēt dažādos konkrēto apstākļu radītos ierobežojumus, atrast atspēriena punktus, kas iedod ticību saviem spēkiem un paver ceļu jaunām iespējām.

“Nepieciešams turpināt darbu pie atbalsta sistēmas veidošanas jauniešiem, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Vēl joprojām pārāk daudziem jauniešiem ir grūtības nodrošināt iztiku vai pārvarēt nodarbinātības šķēršļus. Jaunieši saskaras ar augstu nabadzības risku un daudziem jauniešiem, bieži no nelabvēlīgas sociālekonomiskās vides, nav piekļuves kvalitatīvai izglītībai un mācībām, vai viņi saskaras ar šķēršļiem pārejā no skolas uz darba dzīvi. Tāpēc jāturpina pilnveidot dažāda veida atbalsta mehānismus gan lokālā, gan nacionālā līmenī, kā arī sekmēt jaunatnes jomas nevalstisko organizāciju iniciatīvas. Šajos procesos ir nepieciešama plašāka starpnozaru sadarbība un spēja rast efektīvus risinājumus dažādām situācijām, kurās nonāk mūsu jaunieši gan pilsētās, gan laukos,” uzsver JSPA direktore **Līga Lejiņa**. Viena no iespējām pašvaldībām, jaunatnes nevalstiskajām organizācijām un pašiem jauniešiem ir aktīvi izmantot dažādu Eiropas Savienības programmu un projektu iespējas. Tādējādi, kopā sadarbojoties, iespējams veidot atbalstošu fizisko, sociālo un digitālo vidi, lai atbalsts aizsniegtos arī līdz jauniešiem katrā reģionā, novadā un pilsētā.

Jaunatnes starptautisko
programmu aģentūra

Jauniešiem NEET situācijā arī turpmāk būs iespēja saņemt atbalstu

JSPA sadarbībā ar Latvijas pilsētu un novadu pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām, pateicoties Eiropas Sociālā fonda atbalstam, nākamajā gadā uzsāks jaunu projektu. Šis projekts arī turpmāk jauniešiem NEET situācijā sniegs iespēju saņemt mentoringa atbalstu un individuāli katram pielāgotu prasmju attīstības programmu, kas uzlabotu jauniešu NEET situācijā dzīves kvalitāti un sniegtu labākos risinājumus katra jaunieša individuālajā gadījumā. Ikvienam iesaistītajam jauniešim tiks izstrādāta tieši viņam piemērota individuālā pasākumu programma, ietverot tādas aktivitātes kā:

- neformālo un ikdienas mācīšanos;
- speciālistu, tostarp ārstniecības personāla konsultācijas;
- dalību pasākumos (piemēram, nometnes, semināri, sporta aktivitātes, kultūras pasākumi);
- brīvprātīgo darbu;
- iesaisti nevalstisko organizāciju un jauniešu centru aktivitātēs, pasākumos un projektos;
- profesijas specifikas iepazīšanu, tai skaitā vizītes uzņēmumos, lai izvēlētos iegūt profesionālo kvalifikāciju vai apgūt arodu pie amata meistara;
- iesaisti vietējās sabiedriskajās aktivitātēs;
- specifiskus pasākumus mērķa grupas jauniešiem ar invaliditāti (piemēram, surdotulka pakalpojumi, asistenta pakalpojumi, specializētā transporta pakalpojumi);
- pasākumus horizontālā principa “Vienlīdzība, iekļaušana, nediskriminācija un pamattiesību ievērošana” darbību īstenošanai, t.sk. pandusu un indukcijas cilpu nomu, jomas ekspertu konsultācijas, zīmju valodas tulku un vieglās valodas tulkošanas pakalpojumus u.c.

Salīdzinājumā ar Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020.gada plānošanas periodu, NEET jauniešu atbalsta pasākumi Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.-2027.gadam ietvaros tiek papildināti ar jaunu atbalstāmo darbību – pēcprogrammas mentoringu. Pēcprogrammas mentorings ir individuālā mentoringa nodrošināšana mērķa grupas jauniešiem pēc individuālās pasākumu programmas beigām, uzsākot izglītības iegūvi vai nodarbinātību, lai veicinātu jaunieša adaptāciju izglītības iestādē vai veicinātu jaunieša adaptāciju darba vietā. Šāda papildus atbalstāmā darbība tiks īstenota ar mērķi nostiprināt projektā sasniegtos rezultātus un pēc iespējas izslēgt situācijas, kad jauniešis pēc dalības projektā atkārtoti nonāk NEET jaunieša statusā.

Šī publikācija ir sagatavota 8.3.3. specifiskā atbalsta mērķa “Attīstīt NEET jauniešu prasmes un veicināt to iesaisti izglītībā, NVA īstenojamajos pasākumos Jauniešu garantijas ietvaros un nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā” un 14.1.1. specifiskā atbalsta mērķa “Atveseļošanas pasākumi izglītības nozarē” 14.1.1.2. pasākuma “Atbalsts NEET jauniešiem” ietvaros. Projektu līdzfinansē Eiropas Sociālais fonds un REACT-EU finansējums pandēmijas krīzes seku mazināšanai. Par šīs publikācijas saturu atbild Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra un tā neatspoguļo Eiropas Savienības viedokli.

Par JSPA

JSPA darbojas kopš 1999. gada. Tā ir izglītības un zinātnes ministres pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kuras mērķis ir veicināt jauniešu aktivitāti un mobilitāti, līdzdalību jaunatnes brīvprātīgajā darbā, neformālās izglītības un jaunatnes informācijas programmās un projektos, kā arī veicināt jauniešu neformālo izglītību saistībā ar mūžizglītību. JSPA administrē dažādas starptautiskas un valsts līmeņa programmas: “Erasmus+”; “Eiropas Solidaritātes korpus”, Eiropas Komisijas informācijas tīklu jauniešiem “Eurodesk”, “eTwinning”, Izglītības un zinātnes ministrijas Jaunatnes politikas valsts programmu, Jauniešu garantijas projektu “PROTI un DARI!”, kā arī projektu 7.2.1.2 (“Sākotnējās profesionālās izglītības programmu īstenošana Jauniešu garantijas ietvaros”).